

Samenvatting

Interculturele communicatie in Burkina Faso: *een case study over medisch vertalen vanuit het Frans naar het Moore en Bisa*

Achtergrond

Burkina Faso telt, op een bevolking van ruim 11 miljoen inwoners, meer dan zestig talen. Dit West-Afrikaanse land heeft een hoofdzakelijk orale cultuur en het grootste deel van de bevolking is analfabeet. Frans is de officiële taal, maar slechts 10 à 15% van de bevolking kan zich hierin uitdrukken. De belangrijkste inheemse taal is Moore, de taal van de Mossi, die door de helft van alle inwoners wordt gesproken. Dit onderzoek richt zich naast Moore op Bisa, een kleine regionale taal. In deze meertalige en multiculturele setting neemt het vertalen een belangrijke plaats in, niet alleen om onderlinge communicatie mogelijk te maken, maar ook om de sociaal-economische ontwikkeling te stimuleren door o.a. het verbeteren van de volksgezondheid. Dit geldt in het bijzonder voor door de overheid opgezette gezondheidscampagnes, waarbij vanuit het Frans naar de inheemse talen wordt vertaald. In dit onderzoek staan interculturele verschillen in visie op gezondheid, ziekte en seksualiteit centraal. De voor het onderzoek gekozen vertalingen zijn recente voorlichtingsbrochures die betrekking hebben op aidsvoorlichting, een thema dat in veel Afrikaanse landen taboe is, terwijl tegelijkertijd evident is dat communicatie hierover van groot belang is.

Doelstellingen en hypothesen

Vertalen wordt in moderne opvattingen niet meer gezien als een puur linguïstische transfer, maar als een complexe handeling waarin naast taalundige ook culturele factoren een rol spelen. Dit onderzoek heeft ten doel de relatie hiertussen nader te bestuderen aan de hand van een corpus medische vertalingen van het Frans in het Moore en Bisa. Hierbij wordt op de volgende vragen ingegaan:

1. In hoeverre spelen bij het vertalen over ziekte, gezondheid en seksualiteit cultuurverschillen een rol? Welke culturele representaties van ziekte- en lichaamsbeelden komen er in het Frans resp. het Moore en Bisa naar voren, en welke functie vervullen deze in de westerse c.q. Afrikaanse cultuur?
2. Wordt in de vertalingen voldoende rekening gehouden met potentiële cultuurverschillen tussen opvattingen zoals die naar voren komen in de

***Interculturele communicatie in Burkina Faso:
een case study over medisch vertalen vanuit het Frans naar het Moore en Bisa***

Fransen teksten vs. Afrikaanse percepties? Welke vertaalprocedures en -strategieën worden er toegepast om taal- en cultuurverschillen te overbruggen, en zijn deze effectief?

De achterliggende hypothese is dat vertalingen als vorm van interculturele communicatie waarden en normen uit de cultuur van de brontaal overbrengen. Ze kunnen nieuwe culturele representaties introduceren in de doelcultuur, maar reflecteren tegelijkertijd een – positieve of negatieve – attitude tegenover bepaalde waarden van de bron- en doelcultuur. Hier wordt ervan uitgegaan dat de vertaling, wil deze haar doel niet voorbijschieten, in elk geval bij de socioculturele conventies van de doeltaal moet aansluiten. Om na te gaan of de bevindingen van de vergelijking tussen bronteksten en doeltaksten in het corpus voldoende geldigheid hebben, zijn naast vertalingen ook authentieke, niet-vertaalde teksten in Moore en Bisa in het corpus opgenomen.

Methodes

De hier gehanteerde methodologische benadering heeft zowel een culturele als een vertaalwetenschappelijke component. Om de relatie tussen taal, vertaling en cultuur nader te onderzoeken komen eerst een aantal cultuurkundige theorieën met betrekking tot deze invalshoek aan bod. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van een aantal vertaalwetenschappelijke theorieën en wordt verantwoord waarom bij dit onderzoek is gekozen voor de skopostheorie. Deze door Duitse vertaalwetenschappers in de jaren '70 geïntroduceerde benadering is door Nord (1991, 1997a + b) verder ontwikkeld door middel van een uitgebreid analysemodel voor vertalingen. Volgens de skopostheorie wordt de adequaatheid van een vertaling niet zozeer bepaald door de overeenkomst met de brontekst als wel door de functie die de vertaling, als tot op zekere hoogte autonome tekst, in de doelcultuur toebedeeld krijgt. Ook de instructies en wensen van de opdrachtgever zijn hierbij van belang. Hoewel Nord's model in eerste instantie voor didactische doeleinden is opgezet, is dit met enige aanpassingen goed te gebruiken om bestaande, zowel schriftelijke als mondelinge vertalingen te analyseren. Aan de hand van deze methode worden zowel extratekstuele als intratekstuele elementen van bron- en doeltaksten geanalyseerd en wordt nagegaan welke aspecten behouden c.q. aangepast of weggefallen zijn om het gewenste effect in de doelcultuur te sorteren.

Bevindingen

In zowel de vertaalde als de niet-vertaalde teksten uit het corpus komt een sterke verwevenheid tussen taal en cultuur naar voren. Tevens wordt duidelijk hoe de vertalingen de doelcultuur beïnvloeden door hierin nieuwe visies te introduceren. Het blijkt nl. dat de vertalingen in essentie een moderne westerse, biologisch-wetenschappelijk georiënteerde representatie van gezondheid, ziekte en lichaamsbeeld reflecteren. Deze botst met het wereldbeeld van de Mossi- en de Bisa-cultuur, dat sterk beïnvloed wordt door het geloof in bovennatuurlijke krachten. Wat betreft de overdracht van culturele normen en waarden doet zich dan ook een paradox voor: in de vertalingen wordt veel aandacht besteed aan het overbrengen van brontaalkenmerken als metaforen, eufemismen en

beleefdheidsfrases, die in de communicatie in Afrika een belangrijke sociale en pragmatische functie vervullen. Deze formele en stilistische taalkundige kenmerken zijn echter verbonden met het traditionele wereldbeeld, dat derhalve in conflict komt met het moderne inhoudelijke aspect van de boodschap die wordt overgebracht. Dit blijkt niet alleen uit de frequente toepassing van explicite als vertaalprocédé om in Moore en Bisa doorgaans impliciete informatie te verduidelijken, maar ook uit het gebruik van visuele communicatiemiddelen die hierbij aansluiten, t.w. zeer expliciete illustraties van geslachtsdelen en seksuele handelingen.

Evaluatie en conclusie

De resultaten van de analyse wijzen uit dat de skopostheorie relevant is gebleken in die zin dat de vertaalstrategie inderdaad deels bepaald wordt door de functie die de vertaling in de doelcultuur dient te vervullen. De sociale en communicatieve conventies van de doelcultuur blijken echter de meest invloedrijke factor in het vertaalproces te zijn. Een al te expliciete vertaalstrategie en het navenante gebruik van illustraties houden onvoldoende rekening met het taboe op seksualiteit in de cultuur van de Mossi en de Bisa en zijn daarom ongeschikt om de boodschap over te brengen.

Hoger opgeleide gezondheidswerkers en artsen in Afrika, die zich in het Frans uitdrukken, zijn afhankelijk van vertalingen in de regionale talen om gezondheidsvoorlichting te geven, in dit geval o.a. over de risico's van aids. De informatie komt echter pas over als de vertalers optimaal aansluiten bij de sociale en pragmatische functie van de taal in de doelcultuur. Alleen op die voorwaarde kan vertaling een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een land als Burkina Faso.

